

HOSPITALS EFÍMERS: L'EPIDÈMIA DE CÒLERA DE 1885*

TURA CLARÀ

Llicenciada en Història

Resum

Durant el segle XIX el còlera morbo asiàtic va envair Europa. La província de Girona fou atacada quatre cops per l'epidèmia, l'última vegada l'any 1885. Entre les mesures que es van dictar per combatre la malaltia hi ha la creació de llatzerets o cases d'observació on havia de purgar quarantena tota persona sospitosa de venir d'un lloc infectat i d'hospitals únicament i exclusiva per a colèrics per evitar el contagi a altres malalts.

Paraules clau

Epidèmies, cases d'observació, hospitals de colèrics.

Abstract

During the 19th century Asiatic cholera invaded Europe. Girona's province suffered four outbreaks, the last one in 1885. Among the measures taken to combat the disease were the establishment of 'lazarets' or quarantine stations —where anyone suspected of coming from an infected site was purged— and hospitals that were exclusively for people with cholera, which prevented from spreading to other patients.

Key words

Epidemics, quarantine stations, Cholera hospitals.

L'epidèmia de còlera de 1885 fou l'última del segle XIX, la darrera que es va haver de superar sense saber què la provocava, ni com es podia guarir.¹ L'Estat es va veure en la mateixa disjuntiva que en les dues epidèmies

* Aquest article es va presentar al Congrés d'Història de Girona 'Hospitals et Caritas: Hospitals, cases de beneficiència i caritat a Girona al llarg de la història' que es va celebrar a Girona el 22 de març de 2019. Per un problema d'espai en l'edició de les actes i, d'acord amb l'autora, es va decidir incloure'l en el present volum.

¹ De fet no era ben bé així. Jaume Ferran, seguint els estudis de Pasteur, amb l'ajut dels doctors Nicati i Rietsech, va aconseguir aïllar la vírgula poc temps després que Koch l'hagués descobert. El doctor Ferran va observar que la vírgula injectada de forma subcutània immunitzava contra la malaltia. Els seus intents de vacunar la població van topar amb l'Estat espanyol, que si bé no va poder impedir-ho va dificultar tot el que va poder el procés. Només el doctor Ferran personalment podia administrar la vacuna sempre que els alcaldes dels pobles infectats ho sol·licitessin. VILA FERRAN, Juan. "Vida y obra científica del investigador y académico electo Doctor Jaime Ferran y Clua". *Anales de Medicina y Cirugía*, vol. LVI, núm. 24, p. 115-135.

anterior (1855 i 1862) d'evitar el contagi o *salvar* l'economia.

Les normatives sanitàries que es van aplicar foren dictades l'any 1849. Aquestes abolien els cordons sanitaris, les quarantenes i els llatzerets a les fronteres, ordenaven als alcaldes i caps polítics que protegissin la lliure circulació de persones i mercaderies, i que en cap cas podien permetre la vexació dels viatgers ni la incomunicació dels malalts.²

Es va dictaminar, també, que la millor forma d'atendre els colèrics³ era al seu domicili i per això es va crear una sèrie d'entitats com "l'hospitalització domiciliària" que s'ocupava d'organitzar els metges i controlar que les medecines i els desinfectants que havien d'arribar a tothom, fossin gratuïts per als pobres.

Les cases de socors eren uns locals cèntrics, un per parròquia, que estaven a càrrec del tinent d'alcalde. De fet eren uns magatzems que havien de guardar robes de llit, lliteres, i tots els recursos necessaris —medicaments, desinfectants, etc.— que es pogués necessitar en cas d'invasió epidèmica. En dites cases estava previst que els metges s'hi reunissin diàriament, dos o tres cops, per posar-se al dia i decidir qui estava de guàrdia. No podien acollir malalts excepte en el cas d'aquells de qui es desconegués la procedència.

En el cas que els hospitals comuns o de pobres haguessin d'admetre algun colèric, l'haurien de aïllar de la resta dels malalts. Malgrat això era preferible que les poblacions grans o amb un nombre molt elevat de casos creessin les infermeries de còlera que s'haurien d'instal·lar en edificis grans, ben ventilats, allunyats de la població i amb bones condicions higièniques. Per organitzar tots aquestes establiments es van crear dues juntes: la de beneficència⁴ i la de sanitat.⁵

1884: EL PRIMER AVÍS

A principis de l'any 1884 hi va haver els primers casos de còlera a França (Toló i Marsella) que molt aviat s'escamparen per tot el país. Per evitar el contagi, el govern espanyol establí un cordó sanitari que resseguia tota

² Reial ordre de 18 de gener de 1849.

³ Llei de 2 d'abril de 1847 i llei de 17 de maig de 1847.

⁴ La primera llei que regula els establiments de beneficència és de 6 de febrer de 1822, la següent es va aprovar l'any 1849.

⁵ El reial decret de 17 de març de 1847 va suprimir totes les juntes de sanitat anteriors i en va crear de noves que foren regulades en les reials ordres de 17 de desembre de 1847 i 18 de gener de 1849.

la frontera i nomenà un inspector general de salut pública. El 2 de juliol de 1884 es va designar, per fer les inspeccions pertinents, el conseller de Sanitat, Mariano Lucientes, el qual dos dies més tard s'instal·là a Portbou.⁶ El govern, a més a més, va crear una nova sèrie de mesures sanitàries per prevenir el contagi: l'aïllament de les zones infectades i la instal·lació de llatzerets als pobles on hi hagués la malaltia; la creació de cordons sanitaris que separessin les províncies infectades de les altres on s'havien d'obrir llatzerets que permetessin l'estada dels viatgers durant els dies necessaris per comprovar que no estaven malalts o per poder-los tractar si calgués; la desinfecció del que es coneixia com a mercaderies *contumaces*; inspeccions facultatives aleatòries a tots els viatgers que circulessin per les línies fèrries o les carreteres; l'establiment d'hospitals als afores de les poblacions en zones on els vents predominats no poguessin dur la malaltia a les viles.⁷

Els diaris gironins també estaven preocupats per si l'epidèmia entrava a la província i posaren en coneixement del governador civil la ineficàcia del cordó que havia de vigilar la frontera: «Dícese que los pasajeros procedente de Francia que quieren entrar en España sin sufrir *cuarentena*, pasan por Cerdeña, se dirigen a P uigcerdá y entran sin que nadie les moleste; haciendo lo mismo por el Portús i la Junquera.»⁸ De fet s'estaven habilitant, a correuita, uns llatzerets a la Jonquera i Portbou, “pero esta improvisada población no da nada de sí, resulta que los primeros días se han encontrado los pasajeros pésimamente albergados y sujetos a mil privaciones y molestias, lo cual ha dado lugar a no pocas quejas y protestas”.⁹

El procés que havien de seguir els viatgers procedents de França era el següent. Quan un tren arribava a l'estació es feia baixar tots els passatgers i se'ls feia entrar en un local on eren fumigats. Després eren conduïts al

⁶ Butlletí oficial de la província (BOP) de Lleó, 19 de juny de 1885. BOP de Madrid, 5 de juliol de 1884. BOP de Tarragona, 6 de juliol de 1884. BOP de Girona, 9 de juliol de 1884. La frontera amb França es va dividir en dos sectors que estigueren sota la vigilància de dos inspectors: Mariano Lucientes i Marcial Taboada. Foren destituïts del càrrec per reial ordre de 17 de desembre de 1885.

⁷ Reial ordre de 24 de juny de 1884, publicada a la Gazeta de Madrid, el 25 de juny de 1884. Ordres de 2, 6, 7 i 17 de juliol de 1884 publicades a la Gazeta de Madrid els dies 3, 7, 8, 18 i 28 d'agost de 1884 respectivament.

⁸ *El Constitucional* (Girona), 6 de juliol de 1884. Semblaria que només es controlava els passatgers que anaven en tren.

⁹ *El Ampurdán* (Figueres), 6 de juliol de 1884.

llatzeret, que tenia més de trenta llits,¹⁰ on només podien mantenir contacte amb l'encarregat del local. Un cop acabada la quarantena tornaven a ser conduïts al tren i es procurava que no es creuessin amb els que encara no havien passat pel procés.¹¹ Malgrat les mesures preses, foren molts els viatgers que aconseguiren saltar-se els controls de les fronteres¹² i per evitar-ho es va disposar que l'exèrcit blindés la frontera.¹³

Mentrestant, el governador dictà unes mesures d'obligat compliment que les juntes de sanitat de les poblacions de la província de Girona executaren al peu de la lletra. S'ordenava visites sanitàries a totes les cases, llocs i espais on pogués haver-hi possibles punts d'infecció i que es prenguessin mesures per evitar el contagi i d'aïllament si la dissort feia que la malaltia arribés a la província. Manà, també, tancar les escoles de primeres lletres, públiques i privades, però, arran de la protesta dels ajuntaments que tenien tot el dia els infants pels carrers, modificà l'ordre i les escoles hagueren d'obrir les portes de set a deu del matí.¹⁴

Per complir les ordres, la junta de Figueres demanà permís al governador de Girona per poder utilitzar les instal·lacions de l'estació antifil·loxèrica. Les volia utilitzar per analitzar els aliments de primera necessitat.¹⁵ La junta, també, acordà adreçar una comunicació al cap de l'estafeta de correus per preguntar-li si a Portbou es fumigava la correspondència, ja que els sobres no estaven foradats.¹⁶ Finalment, delegà en el metge Costa per decidir quin local seria el més apropiat per utilitzar-lo d'hospital de colèrics.¹⁷ La junta va prendre l'acord d'instal·lar el llatzeret de la població en un camp anomenat Prat Empordanès, propietat de Narcís Colls i Boada, sempre que el cost de

¹⁰ *El Ampurdán*, 13 de juliol de 1884.

¹¹ *El Constitucional*, 13 de juliol de 1884.

¹² *El Constitucional*, 16 de juliol de 1884, es detenen i es retornen a França dos italians i un francès que van entrar sense passar la quarantena.

¹³ *El Constitucional*, 30 de juliol de 1884. *El Constitucional*, 24 de setembre de 1884: alguns soldats aprofiten la circumstància per desertar. *El Ampurdanés* (Figueres), 30 de novembre de 1884, diu que es destinaren 2.000 soldats, 50 guàrdies civils i 50 carrabiners per acordonar la frontera i la costa gironina, amb un cost de 2.830 pessetes diàries.

¹⁴ *Boletín de primera enseñanza*, 22 de juliol de 1884.

¹⁵ Arxiu Municipal de Figueres (AMF), Junta de sanitat, 30 de juny de 1884. Es crea la comissió que comença a analitzar els aliments que arriben al mercat de Figueres. En la sessió de 22 de juliol de 1884 s'acorda que els doctors Francesc Suñer i Joan M. Bofill s'incorporin a dita comissió.

¹⁶ AMF, Junta de Sanitat, 3 de juliol de 1884.

¹⁷ AMF, Junta de Sanitat, 7 de juliol de 1884.

les obres fos compatible amb els recursos de l'Ajuntament.¹⁸ També s'acordà utilitzar com a hospital de colèrics els dormitoris dels alumnes de l'institut de segona ensenyança.¹⁹ Tot i les mesures preses, l'alarma es va disparar quan el doctor Dalfó donà l'avís que el senyor Venceslau Caminal havia mort de còlera a Perpinyà i que la seva família, que volia tornar a Figueres, ja estava a Portbou fent la quarantena. La junta va acordar demanar a l'inspector de salut pública destinat a Portbou que prengués mesures excepcionals amb els equipatges de dita família.²⁰

Mentrestant, la junta de sanitat de Girona havia rebut un ofici del governador en què demanava que es trobés un lloc adient per instal·lar un llatzeret i un hospital de colèrics.²¹ La junta va contestar que volien fer-ne un de taulons i teles per la zona occidental de la Devesa,²² ja que tenien dificultats per trobar un edifici públic que reunís les condicions necessàries. I al mateix temps, demanava al governador que contribuís a pagar l'esmentat hospital o que facilités personal i material sanitari.²³

Malgrat els esforços, la migrada economia de l'Ajuntament gironí va fer que, el 6 d'agost, es descartés l'opció de construir l'hospital de colèrics i el llatzeret a la Devesa, que tenien un cost de 10.770 pessetes. Per resoldre el problema es va proposar habilitar, com a hospital, una casa extramurs, situada prop del baluard de Sant Francesc, on tot semblava indicar que podrien encabir-hi 36 llits. El propietari, Josep Sitjar, la llogava per 80 pessetes mensuals. Pel que fa al llatzeret es va proposar llogar la casa que Joan Pujades acabava de construir a la carretera de Barcelona, en un lloc molt proper a l'asil de les Germanes dels Pobres.²⁴

Els pobles de la província també ordenaren les mesures que van creure més convenients per impedir que la malaltia arribés i per aïllar els casos de còlera si malauradament eren envaïts. Així Palafrugell habilità l'ermita de Sant Sebastià per utilitzar-la de llatzeret,²⁵ Batet de la Serra designa per

¹⁸ AMF, Junta de Sanitat, 14 de juliol de 1884 i 15 de juliol de 1884.

¹⁹ AMF, Junta de Sanitat, 14 de juliol de 1884.

²⁰ AMF, Junta de Sanitat, 29 d'agost de 1884.

²¹ Arxiu Municipal de Girona (AMG), Junta de Sanitat, 30 de juny de 1884.

²² AMG, Junta de Sanitat, 12 de juny de 1884.

²³ Arxiu General de la Diputació de Girona (AGDG), Junta de Sanitat, 23 de juliol de 1884. S'acorda facilitar el personal sol·licitat.

²⁴ AMG, Junta de Sanitat, 6 d'agost de 1884. AMG, llibre d'acords, 12 de juliol de 1884.

²⁵ *El Palafrugellense*, 10 d'agost de 1884.

a hospital de colèrics el segon pis de l'ajuntament...²⁶ Altres viles, però, decidiren esperar veure quin recorregut prenia la malaltia abans d'aplicar cap mesura.

Un cop organitzats els llatzerets de Portbou i la Jonquera, el senyor Lucientes va anar a Puigcerdà. Vuit dies després de la seva arribada *La Voz del Pirineo* el criticà obertament:²⁷

muy poco se ha hecho y lo que se ha hecho rematadamente mal, de modo que si ayer el servicio sanitario de esta frontera era poco menos que una mentira, hoy puede sin dificultad convertirse en una ver dadera calamidad. Dos, que sepamos, son los locales que el señor inspector general de salud pública ha destinado hasta ahora al servicio de lazaretos, uno el convento de monjas Teresa, donde se halla actualmente establecido, y otro en la casa de campo llamada de Gil, donde se estableciera primitivamente el lazareto de observación.

Es veu que aquest darrer ja havia estat desestimat per la junta de sanitat local per no reunir les condicions higièniques, pel fet d'estar adossat a la muralla, just al costat del camí més transitat de la zona, deixant de banda que la construcció era tan precària que podia caure en qualsevol moment. A més a més, l'inspector va signar un ofici en què establia que el poble de Llivia i districte serien considerats territori francès. Per aquest motiu, va dictar una ordre que obligava tots els habitants que hi estaven empadronats a fer una quarantena cada cop que havien d'anar a Puigcerdà. Una ordre que no va afectar als estiuejants de les dues viles, que podien anar i venir sense cap problema.²⁸ La demanda que feren els representants de l'administració local, els fabricants i el diputat Fèlix Macià Bonaplata, de posar un cordó sanitari que envoltés Llivia per evitar haver de fer la quarantena, fou contestada amb un "*el gobierno de España no tiene 40 soldados para enviar a Llivia*".

Malauradament, el còlera va entrar a la Península per Alacant i exportada a Madrid per via fèrria. La premsa, també, començava a donar notícies de defuncions per còlera a Anglesola, on es culpava el bisbe d'haver ajudat a saltar-se la quarantena a uns frares francesos.²⁹ La notícia va espantar, encara més, els ajuntaments gironins. Figueres, per exemple, buscà un local més

²⁶ Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGX), Batet de la Serra, llibre d'acords, primer de setembre de 1884.

²⁷ *La Voz del Pirineo* (Puigcerdà), 24 d'agost de 1884.

²⁸ *La Dinastía* (Barcelona), 23 d'agost de 1884. *La Lucha* (Girona), 5 de setembre de 1884.

²⁹ *La Lucha*, 10 de setembre de 1884.

gran i decidí transformar l'hospital civil en el de colèrics i traslladar el primer a l'edifici de l'institut.³⁰ També va nomenar al doctor Portola metge del llatzeret, mentre que la vigilància mèdica de la vila la farien els doctors Suñer i Martínez.³¹

Amb l'arribada del fred l'epidèmia va remetre i el 20 de desembre es van suprimir les mesures de precaució i els cordons sanitaris de la frontera.³²

1885: L'ANY DEL CÒLERA

El 15 d'abril de 1885, el governador civil de la província va fer publicar³³ una circular en què recordava als alcaldes l'obligació que tenien de complir les prescripcions sanitàries publicades en el butlletí oficial de la província de Girona, núm. 102, de 25 d'agost de 1884. Els diaris, però, es fan ressò d'un petit detall que el governador havia oblidat completament: no havia pagat els sous dels empleats del llatzeret de la Jonquera ni els lloguers de les cases que es van utilitzar per a aquest servei.³⁴

El còlera va ressorgir, al País Valencià, amb més força que l'any anterior i els diaris ompliren fulls i fulls parlant de vírgules, fongs i microbis i d'articles a favor i en contra de la vacuna del doctor Ferran. El govern ordenà que, a València, es prenguessin les mateixes mesures sanitàries que havia seguit la ciutat de Barcelona el darrer any per combatre l'epidèmia: l'aïllament i la fumigació de les cases amb casos sospitosos, creació de cordons sanitaris que envoltessin els pobles infectats, creació de llatzerets on havien de passar una quarantena de set dies tots els viatgers que vinguessin o haguessin transitat per una zona contaminada i l'habilitació d'hospitals per a colèrics.³⁵

La premsa gironina segueix amb preocupació l'evolució de l'epidèmia que ja feia estralls a Castelló de la Plana, Alacant, Múrcia i Madrid. Es creia que el còlera circulava en els trens, ja fos mitjançant els passatgers ja fos en les mercaderies. Per aquest motiu el governador de Girona ordenà fumigar, a la sala d'equipatges de l'estació, totes les persones que

³⁰ *El Ampurdán*, 7 de setembre de 1884.

³¹ *El Ampurdán*, 14 de setembre de 1884.

³² *La Lucha*, 12 de desembre de 1884.

³³ BOP Girona, 18 d'abril de 1885. Ordre que repeteix el 12 de juny de 1885.

³⁴ *Unión Republicana*, 5 d'abril 1885 i 26 d'abril de 1885.

³⁵ *El Constitucional*, 10 de juny de 1885.

arribessin de Barcelona, sota l'atenta vigilància del doctor Porcalla i del farmacèutic Pasqual.³⁶ També va enviar un ofici a l'Ajuntament de Girona en què manifestava la necessitat de procurar diversos locals extramurs per utilitzar-los com a hospital i cases d'observació. Un d'aquests locals hauria d'estar prop de l'estació per poder desinfectar les mercaderies. També volia que l'Ajuntament proporcionés el material i el personal per fer-ho funcionar. El consistori va respondre que no tenia els diners necessaris per pagar tota la despesa i recordava que l'any anterior la Diputació havia deixat personal i material de l'hospital provincial per bastir els establiments esmentats i que seria bo que enguany ho tornés a fer.

Durant una de les sessions de plens de l'Ajuntament gironí, també es va debatre sobre la petició que els doctors Josep Carrera i Jaume Figueres havien fet per anar a estudiar el sistema de vacunacions del doctor Ferran.³⁷ Però els senyors Puig i Masó van recordar la prohibició governamental d'aplicar les vacunacions a les províncies on encara no hi ha el còlera, i per tant el consistori va haver de denegar la petició.³⁸

Quan arribaren les primeres notícies de casos sospitosos de còlera a les comarques gironines —com sempre ho sabem per les picabaralles de la premsa,³⁹ que aviat començarà a publicar els comunicats de salut emesos pel govern de la província— tot foren presses. Els acords presos l'any anterior s'havien convertit en fum. Es tornaren a buscar locals per utilitzar-los com a llatzerets, hospitals i de dipòsits per a la desinfecció d'equipatges i correspondència. L'Ajuntament de Girona proposà fer una derrama veïnal per aconseguir 30.000 pessetes i demanà a la junta de sanitat que fes un pressupost per cobrir les despeses de material i locals per poder adjuntar a la derrama.⁴⁰ L'Ajuntament d'Olot disposà que s'instal·lés l'hospital de colèrics⁴¹ a l'antic convent del Carme, on aleshores hi havia una caserna de

³⁶ *La Lucha*, 19 de juny de 1885. I un cop feta la fumigació va presentar la factura a l'Ajuntament de Girona, que es va negar a pagar-la.

³⁷ El govern havia dictaminat que la vacuna contra el còlera només la podia administrar el doctor Ferran en persona i li prohibia administrar-la en províncies que no estiguessin contagiades.

³⁸ AMG, Acords, 9 de juliol de 1885.

³⁹ *El Constitucional*, 22 de juliol de 1885, *La Lucha*, 24 de juliol de 1885.

⁴⁰ AMG, Acords, 25 de juliol de 1885.

⁴¹ ACGX, Arxiu Municipal d'Olot, Junta de Sanitat, 15 de juliol de 1885.

soldats, i designà com a casa d'observació⁴² l'immoble de Mauro Mates, prop de l'edifici dels pares escolapis. El consistori de Figueres va preveure que la vila no seria envaïda i només va presentar una proposta per saber si era convenient tornar a llogar els mateixos locals de l'any anterior.

La comissió de sanitat de la Diputació aprovà manllevar les 5.000 pessetes del capítol de calamitats i 20.000 pessetes de les 30.000 que hi havia en el capítol d'imprevistos per combatre l'epidèmia.⁴³ També s'acordà que el governador anés a visitar el poble de Torroella de Montgrí amb els doctors de l'hospital provincial, senyors Ametller i Porcalla, per comprovar si la malaltia existent era la que temien. Un cop examinats els malalts de Torroella i l'Estartit, els doctors confirmaren que el còlera havia arribat a les esmentades viles.⁴⁴

La Diputació ordenà que els pobles fessin comunicats de salut diaris i els enviessin a la capital. La premsa els va començar a publicar a partir del 26 de juliol. En aquell moment només hi ha tres punts d'infecció: Torroella, Verges i Ogassa. Una setmana després s'hi afegiren Jafre, Bellcaire, Sant Joan les Abadesses, Capsec i Begudà, a finals de mes l'epidèmia arribà a Sant Pau de Segúries, Castellfollit, Palau de Montagut, Besalú, Parròquia de Besalú, Banyoles, Cornellà, Sant Julià de Ramis, Sant Esteve d'en Bas, Sant Privat d'en Bas, la Pinya, la Cellera, Albons, Gualta, Palafrugell... La Diputació feu mans i mànigues per fer arribar ajuts a tot arreu. Així s'envià el doctor Destrell a Torroella, on també hi van anar cinc germanes de la caritat⁴⁵ i uns pares missioners de Banyoles⁴⁶ per tenir cura dels malalts de l'hospital de colèrics. Es va fer arribar desinfectants i medicaments a Ogassa, Sant Joan de les Abadesses, Begudà, que també demanava 25 tendes de campanya⁴⁷ per utilitzar-les al districte de Sant Joan les Fonts com a hospital, ja que, deien, no en podien llogar cap casa perquè totes les cases estaven ocupades.

⁴² Hi hagut un canvi en la terminologia. Els llatzerets que ha estat prohibits, ara s'anomenen cases d'observació i fan la mateixa funció.

⁴³ AGDG, Junta de Sanitat, 18 de juliol de 1885.

⁴⁴ AGDG, Junta de Sanitat, dictamen dels doctors Porcalla i Ametller, 27 de juliol de 1885: l'Estartit està envaïda des del dia 10, de moment han mort 23 persones. No han pogut esbrinar quin ha estat l'origen.

⁴⁵ *La Lucha*, 6 d'agost de 1885, *La Lucha*, 14/08/1885: dues germanes han mort i han estat substituïdes per unes altres dues. Ara ja són nou les que treballen a l'hospital.

⁴⁶ *La Lucha*, 13 d'agost de 1885. No diu el nombre de missioners.

⁴⁷ AGDG, Junta de Sanitat, 17 d'agost de 1885.

La junta de sanitat d'Olot va escriure una nota en què deia que a la vila només hi havia hagut un únic cas de còlera en la persona d'un captaire que els dies anteriors havia estat rondant pel barri de la Canya. Que tenien una cisterna que repartia desinfectant a domicili de manera gratuïta i que fumigaven els viatgers i totes les mercaderies que entraven a la vila. Però no tots els pobles es comporten de la mateixa manera. Si Olot s'havia declarat ciutat oberta, n'hi havia d'altres que tenien gent armada controlant el pas dels viatgers, que abusaven del petit poder que s'havien atorgat i es comporten com a dèspotes. Com a Sant Feliu de Guíxols, on no podia entrar ningú si no portava la garantia oficial de procedir d'un punt no infectat, o a l'Armentera, on multaven tots els que protestaven pel tracte que rebien a l'entrada de la vila, o a Llagostera, on es detenia la gent i era duta a l'hospital de colèrics sense comprovar si realment estaven malalts.

El governador recordava contínuament que els alcaldes no podien impedir la circulació de mercaderies i persones, i que en el cas d'haver de fer una inspecció facultativa els ajuntaments n'haurien de pagar les despeses.⁴⁸

L'Ajuntament de Girona va preveure una despesa considerable per bastir els hospitals i llatzerets que demanava el governador sense oblidar que també havia de procurar per la neteja de la vila, les comissions de vigilància i control de possibles focus, a més d'un possible ajut econòmic i sanitari per a les persones amb pocs recursos.⁴⁹ El ple decidí reunir 30.000 pessetes i com que l'any anterior s'havia intentat que l'aportació per ajudar a combatre l'epidèmia fos voluntària i no es recolliren els diners necessaris, en aquesta ocasió proposaren que fos per repartiment veïnal. També va aprovar que les patents o cèdules de sanitat per sortir de la ciutat, que tenien un cost d'una pesseta amb cinquanta cèntims, fossin gratuïtes per als pobres i els jornalers. Finalment la corporació va nomenar els metges Narcís Destrell i Josep Pascual per al servei domiciliari de dia i Ricard Ros i Pere Riera per al torn de nit.⁵⁰ El senyor Alsina exposà que si no fos per les circumstàncies actuals proposaria presentar la dimissió en protesta contra la nova llei de consums, que era contrària als interessos de la ciutat. Malgrat les circumstàncies, en la següent sessió s'acordà presentar-la.

⁴⁸ *El Constitucional*, 29 de juliol de 1885.

⁴⁹ AMG, Acords, 25 de juliol de 1885.

⁵⁰ Segons sembla ja s'han renovat les ordres del govern d'evitar dur els malalts de còlera a l'hospital llevat que estiguin de pas per la població. Es recorda que s'han de tractar al seu domicili i que no es pot obligar ningú a fer quarantenes fora de la seva llar.

El governador no volgué i no va poder acceptar la dimissió de la corporació gironina, però l'alcalde sabé negociar amb el governador un ajut econòmic per alleugerir les despeses de l'epidèmia i facilitar el repartiment del material del llatzeret que l'any 1884 hi havia a Portbou.⁵¹ Mentre esperaven el material de la frontera, es demanà a la Diputació dotze llits, una farmaciola assortida de medicaments i personal facultatiu per a l'hospital de colèrics que, novament, s'havia instal·lat als afores. La Diputació s'hi negà dient que ells havien de procurar per a tota la província i que si accedien a les seves demandes, també haurien d'atendre les peticions de la resta de la província. Dies més tard, l'Ajuntament tornà a sol·licitar els dotze llits, ara per a la casa d'observació que havia llogat prop del baluard de Sant Francesc. La comissió de Sanitat, finalment, en va concedir sis.⁵²

El regidor Puig demanà que es prenguessin mesures de precaució per a les persones que arribaven, a Girona, de pobles infectats. L'alcalde respongué que el govern havia prohibit la instal·lació de llatzerets i de cordons sanitaris i que, per altra banda, no tenien els mitjans econòmics per poder-ho sufragar.

El 6 d'agost, el governador i l'alcalde de Girona anaren a Figueres, on hi havia el dipòsit dels materials que havien bastit els llatzerets de la frontera.⁵³ Ningú sabia amb certesa què contenia, però se'n feren tres parts: una per a Girona, una altra per a Figueres i la tercera per als pobles infectats de l'Empordà.

L'hospital de colèrics de Girona s'obrí el 13 d'agost i l'Ajuntament acordà comprar tres calderes per desinfectar la roba: una s'instal·laria a l'hospital de colèrics i les altres dues a la ciutat perquè els gironins poguessin escaldar les peces que creguessin convenients.⁵⁴ Dos dies després, durant el ple, l'alcalde preguntà quin sou havien de percebre el porter de la casa d'observació i la seva muller que havien començar a treballar el 14 de juliol. S'acordaren dues pessetes diàries per al porter, Jaume Tarragona, i dos rals per a la seva muller, que exercia d'auxiliar.⁵⁵

⁵¹ AMG, Acords, 3 d'agost de 1885. *El Constitucional*, 9 d'agost de 1885, es pregunta on és el material dels llatzerets que es van muntar a la frontera i que van costar 165.000 pessetes.

⁵² AGDG, Junta de Sanitat, primer d'agost de 1885 i 16 d'agost de 1885. El 21 d'agost de 1885 l'Ajuntament de Girona torna a demanar dotze llits per a l'hospital de colèrics.

⁵³ *El Constitucional*, 7 d'agost de 1885 i 9 d'agost de 1885. *La Lucha*, 9 d'agost de 1885. Girona obté entre altres estris, 50 llits amb els matalassos corresponents, 100 mantes, 50 llençols, 3 estufes.

⁵⁴ *La Lucha*, 14 d'agost de 1885.

⁵⁵ AMG, Acords, 15 d'agost de 1885.

Les inspeccions domiciliaries que es començaven a fer a la ciutat de Girona van trobar alguns punts d'infecció a la caserna del batalló de caçadors de Mérida i al seminari.⁵⁶ Els militars decidiren organitzar, al castell de Montjuïc, un hospital de colèrics i diverses sales d'observació, on, a més a més, s'hi havia establert una guarda i el personal sanitari. Es va dir, que atendrien qualsevol soldat, però quan va ser l'hora de demostrar-ho, no hi van voler els quintos que arribaven d'altres zones infectades en espera de la llicència definitiva. Els soldats, rebutjats pels seus i amb la por al cos de ser declarats pròfugs, demanaren ajut al governador civil, que va decidir posar-los en observació als locals de l'ajuntament.⁵⁷

El 13 d'agost de 1885 es tornà a nomenar el doctor Mariano Lucientes per bastir, novament, una xarxa de cases d'inspecció facultativa:⁵⁸ “*irá a Portbou e Irún, gastará muchos miles de duros, cobrará 50 duros de dietas y reventará el pobre pasajero que no tenga una peseta, dejando impune al que le sobre la plata*”.⁵⁹ La premsa es queixava també que el Govern tingués previst destinar 15.000 pessetes per equipar les cases d'inspecció a Portbou, la Jonquera i Puigcerdà, on no hi havia còlera, i que només n'hagués enviat 1.000 a Torroella i que no aportés ni un duro per ajudar els veïns d'Ogassa o de Sant Joan de les Abadesses.⁶⁰

El 19 d'agost, la premsa avisava de tres casos sospitosos a l'hospital provincial i d'uns altres tres a la ciutat.⁶¹ Mentre s'intentava esbrinar si eren autèntics casos de còlera s'optà per aïllar els malalts, alhora que es prohibia ingressar cap malalt sospitós a l'hospital. El doctor Recasens explicava, en una carta al diari *La Lucha*,⁶² que havien ingressat a l'hospital provincial tres persones que segons el diagnòstic tenien gastroenteritis, i que, al mateix temps, dos asilats que, el dia anterior no tenien cap símptoma, també havien estat traslladats a l'hospital per vòmits i diarrees. Dos dels cinc ingressats moriren el mateix dia i un tercer l'endemà. El dia 22 es van declarar dos casos més entre els residents de l'hospici.⁶³

⁵⁶ *El Constitucional*, 12 d'agost de 1885

⁵⁷ ADG, Junta de Sanitat.

⁵⁸ Recordem que existeix una prohibició governativa d'obrir llatzerets, per tant s'emprava l'eufemisme ‘casas de inspección facultativa’ o ‘casas de observación’.

⁵⁹ *El Constitucional*, 16 d'agost de 1885, Carta del corresponsal de Madrid del 13 del mateix mes.

⁶⁰ *La Lucha*, 23 d'agost de 1885.

⁶¹ *El Constitucional*, 19 d'agost de 1885. *La Lucha*, 19 d'agost de 1885.

⁶² *La Lucha*, 23 d'agost de 1885.

⁶³ AGDG, Junta de Sanitat, cada cop que es reuneix fa un repàs dels casos que van sortint. Un dels contagiats és el germà de la caritat Pere Puigmitjà.

La junta de sanitat provincial va ordenar desinfectar l'hospital i hospici provincial, cremar tota la roba de vestir i de llit dels malalts de còlera i pintar novament els llits. També tornava a prohibir l'ingrés a dits recintes de tots els malalts que tinguessin algun dels símptomes de còlera per evitar que es convertissin en focus d'infecció.⁶⁴ Al mateix temps, el governador civil ordenava que es traslladés, a l'hospital de colèrics, a tots els infectats de l'hospital provincial.⁶⁵ I per a més seguretat dels treballadors també manava traslladar les oficines de l'hospital a un espai més allunyat de la zona infectada.⁶⁶ La Diputació acordà buscar locals fora de la ciutat per allotjar-hi els asilats. Per això, es va crear una comissió composta, entre d'altres, pel governador civil, el tinent d'alcalde i un vocal de la junta municipal de sanitat. Un dels primers acords que va prendre aquesta comissió fou anar a veure el bisbe per sol·licitar que els cedís el santuari del Collell i l'ermita de Sant Sebastià de Palafrugell⁶⁷ per traslladar-hi els asilats sans.

El senyor Gaudenci Masó cedí una casa que tenia a Sant Julià de Ramis⁶⁸ per hostatjar els asilats de la casa de maternitat i els menors de set anys. L'Ajuntament va enviar una comissió per avaluar si l'edifici era apte i quines obres caldrien per habilitar-lo. Malauradament les despeses de rehabilitació foren massa elevades (1.043,50 pessetes) i es va desestimar.

El 29 d'agost començà el traslladat de les dones i dels pàrvuls a l'ermita de Sant Sebastià que, en cas de necessitat, serien atesos pel metge de Palafrugell.⁶⁹ El primer tram del trajecte, fins a Flaçà, el feren en tren. El segon amb tartanes. El 4 de setembre es portaren uns 145 nois de l'hospici al santuari dels Àngels, acompanyats per dues germanes de la caritat, dos institutors, l'administrador de l'hospital i pel doctor Recasens, i dos dies després uns altres vuitanta foren duts al santuari del Collell.⁷⁰

⁶⁴ AGDG, Junta de Sanitat, 18 d'agost de 1885. Es veu que, malgrat que l'hospital de colèrics estava acabat i oficialment en funcionament, encara no acceptava malalts.

⁶⁵ AGDG, Junta de Sanitat, 2 de setembre de 1885.

⁶⁶ AGDG, Junta de Sanitat, 8 de setembre de 1885. No troben cap local prou gran ni tenen mitjans per traslladar l'arxiu.

⁶⁷ *El Constitucional*, 23 d'agost de 1885.

⁶⁸ *La Lucha*, 25 d'agost de 1885.

⁶⁹ *La Lucha*, 29 d'agost de 1885. AGDG, Junta de Sanitat, 5 de novembre 1885, es proposa pagar-li 375 per la feina feta a favor de les asilades.

⁷⁰ *La Lucha*, 4 de setembre de 1885 i 5 de setembre de 1885.

La Diputació, en sessió del dia 10 del mes de setembre, consignà 4.000 pessetes per les despeses que pogués ocasionar l'epidèmia a Girona, també s'oferí per donar tots els medicaments necessaris per atendre els malalts i per proporcionar aliments als malalts ingressats a l'hospital de colèrics. Entre altres despeses que va fer la Diputació a favor de l'hospital de colèrics hi ha la instal·lació de l'enllumenat elèctric.

El 20 de setembre es declarà el còlera al santuari dels Àngels. El governador ordenà establir un cordó sanitari i va demanar al bisbe⁷¹ que impedís que s'hi fessin aplecs o peregrinacions. En una nova carta adreçada a *La Lucha*, el doctor Recasens explicava⁷² que al santuari hi havia hagut en total 24 malalts de còlera dels quals n'havien mort vuit i que a primers d'octubre encara hi romanien dos convalescents.

El brot havia passat i el govern ordenà suprimir les inspeccions sanitàries de la frontera. Els comunicats de la Diputació començaven a dir que la província ja tenia bona salut. De mica en mica, als pobles, cantaven tedèums⁷³ de gràcies i es feren actes de reconeixement als metges que havien lluitat contra la malaltia. S'encalaren i blanquejaren les parets de l'hospital provincial.⁷⁴ Els hospitals de colèrics es tornaren a desmuntar i els nois que encara romanien al santuari dels Àngels començaren a tornar. L'Ajuntament, desconfiat, els obligà a estar uns dies en observació al local que va habilitar extramurs.⁷⁵

[Recepció de l'article: 15-2-2021]

[Acceptació de l'article: 18-5-2021]

⁷¹ *El Eco Bisbalense*, 20 de setembre de 1885. Es donà la culpa a la fruita i altres aliments que els visitants del santuari donaven als nois.

⁷² *La Lucha*, 4 d'octubre de 1885.

⁷³ A Torroella de Montgrí es va cantar el 29 d'agost, a Ripoll el 24 setembre i a Sant Joan de les Abadesses cinc dies després. A Anglès es cantava el dia 9 de novembre, a Sant Joan les Fonts el 15, a Banyoles el 6 d'octubre i a Girona l'11.

⁷⁴ AGDG, Junta de Sanitat, 12 de desembre de 1885.

⁷⁵ *La Lucha*, 25 d'octubre de 1885.